

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2004-2005

1945 Sonrası Çağdaş Müzik ve Politika

Sarper Özsan

Esas olarak her türlü sanat ürününün, insanın yaşadığı toplumda belirlenmiş olan politikaların yansması olduğunu kabul etmek gerekir. Bu yönüyle baktığımızda, ele alabileceğimiz her türlü sanat ürünü (ve bu arada tabii ki müzik) aynı zamanda politik ürünlerdir.

Geçmişten bugüne müzik çok değişik şekillere büründü. Çünkü, tarih boyunca toplumların ekonomik, kültürel toplumsal gelişmeleri ve bunun sonucu oluşan yeni politikalar, müziğe çeşitli şekillerde yansdı.

İşte bu nedenle bugünkü çağdaş müziği anlayabilmek için, geçmişten bugüne toplumlardaki değişime ve bunun müzikteki yansıma biçimlerine göz atmak gerekir.

19. yüzyılın başında, burjuva demokratik devrimlerinin artık bütün Batı dünyasında oluşmaya başladığı ve burjuvazinin iktidarı aldığı bir dönem söz konusuydu. Ortaçağdan Rönesans'a, Rönesans'tan 19. yüzyılın başına kadar süren dönem, feodal aristokratlarla yeni gelişen bir sınıf olan burjuvazi arasında büyük mücadelelere sahne oldu. Bu mücadelede önce kültürel olarak bir etkinlik sağlandı burjuvazi tarafından. Rönesans olarak andığımız olay, özünde bir burjuva kültür hareketidir; burjuvazinin duyuş, düşünüş, olaylara bakış ve yaşam tarzının (yani kültürünün) toplumda genişlemesi, kabul görmesidir.

Beethoven'ın 9. senfonisinin koral bölümündeki Schiller'e ait şiir, burjuva demokratik devrimlerinin çözümlemesini yapmak için önemli bir kaynaktır:

"Neşeye Övgü

Neşe, sen ey güzel tanrılar kıvılcımı
Elisium kızı,ey tanrıça...
Tapınağına kendimizden geçmişçesine gireriz senin
Törelere ayırdıkları senin sihrinle birleşir
Yumuşak kanadının uçtuğu yerlerde insanlar kardeş olur
Bir dostun dostu olabilmek kime kismet edilmişse,
Kim erdemli bir kadına sahipse,
Şenliğimize katılsın bizim...
Ve kim dünyada yalnız kendini düşünüyorsa,
Ağlayarak gelsin aramıza.
Tüm yaratıklar neşe emer doğanın göğsünden,
Tüm iyi ve kötüler onun çiçekli yolunu izler
Bizlere öpüş ve şarap verir
Kırda yaşam zevki verir
ve ışık meleği durur Tanrı önünde.
Gökyüzünün ışıltılı evreninde uçan güneşler gibi
Yolunuzda neşeyle koşan kardeşler!
Zafere koşan bir kahraman neşesiyle...
Kucaklaşın ey milyonlar!
Bu öpüş, tüm dünyanındır
Kardeşler, yıldızlı göğün üz erinde
Sevgili bir baba vardır
Milyonlar, diz çökün önünde onun!
Ey dünya! Yaratıcıyı biliyor musun?
Onu yıldızlı gökte ara
Çünkü oradadır o."

Son dizelerde şair Tanrı'yı bir bakıma göğe gönderir; daha önceki feodal dönemde gene gökte olduğu düşünölmekle birlikte Tanrı, gerçekte insanların arasında yaşıyordu. Feodal toplum düzeninin en önemli kurumlarından biri olan Kilisenin yansıttığı biçimiyle, neredeyse insanların hayatlarının her anına karışma durumundaydı. Çünkü insanın kendi hayatı yoktu; insanlar Tanrı için, din ve ölüm sonrası öteki dünya için yaşıyorlardı. İlk kez burjuvazinin tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte bu durum giderek değişmeye başladı. Çıkışından bir süre sonra Feodal büyük toprak sahiplerinin çıkarlarına göre düzenlenen bir din olma durumuna gelen Katolik mezhebine karşı Burjuvazi, kendi anlayış, kültür ve çıkarlarına uygun bir mezhep olan Protestanlık içinde örgütlendi. Feodal Aristokratlara karşı yüzyıllar süren mücadele sonucunda, laisizmin de temelini oluşturan Burjuva Demokrat ideoloji yayılmış oldu. Ve giderek 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'da pek çok ülkede iktidar Burjuvazinin eline geçti.

MÜZİK DİNLETİMİ:

- **L. V. Beethoven – 9. Senfoni, 4. Bölüm, Marş çeşitlemesi kısmı** (Bu kısımda müzikteki figüratif hareketlere ve müziğin coşkuluğuna dikkat çekilecek)
- **F. Mendelssohn – Sözsüz Şarkılar No. 12 (Gondolied)** (Bu müzikte, insanı mutluluktan eritecek kadar kusursuz bir güzelliğin sergilendiğine dikkat çekilecek)
- **K. Pendereski – Hiroşima Kurbanlarına Ağıt** (Baştan 2' 10" lik kısım)

Size dinlettiğim ilk iki müzikle, son dinlettiğim müzik arasında yüzyılı aşkın bir zaman dilimi bulunuyor. Şimdi şu sorunun cevabını aramalıyız:

Toplumda, insanların duygu ve düşüncesinde ne değişti de müzik 100 yıl içinde böyle farklı bir duruma geldi? Ve bu değişiklik nasıl gerçekleşti?

Bunu anlayabilmek için Beethoven dönemine geri dönüp, o günlerin ruhuna ve buna neden olan toplumsal gelişmelere bir göz atalım:

Şiirinde "Cennetin kızı"olarak nitelediği "neşe"yi destansı bir şekilde öven Schiller, tam da Burjuvazinin iktidara gelme dönemindeki halkın, sanatçıların, aydınların ortak ruhunu yansıtıyordu. O dönemde yaşayan hemen bütün sanatçılar gibi, içinde burjuva demokratik devriminin heyecanını taşıyan ve bunu hemen her müziğinde yansıtan Beethoven'ın, son senfonisinin son bölümünde müziklemek için bu şiiri seçmesi bir raslantı değildi. Çocuk müziklerindeki gibi, herkesin kolayca söyleyebileceği bir tema ile Beethoven, oturan bir insanı ayağa kaldırabilecek büyüde dev bir anıt yapıtı yaratmıştır. İşte bu yapıt, 1800'lü yılların başındaki burjuva demokratik devriminin büyük coşkusunu, insanların içindeki mutlu kıpırtıyı, gelecekteki güzel günlere duyulan güveni yani o dönemin ruhunu ve politikasını içeriyordu. Bu oluşum müzik tarihinde Klasik Dönem adını alır.

Ancak bu coşku dolu dönem pek uzun sürmedi. Yeni toplumsal düzenin, geniş halk kitleleri için, beklenildiği gibi refah, özgürlük ve mutluluk getirmeyeceği kısa zamanda görüldü. Bu hayal kırıklığı, 19. yüzyılın ilk çeyreğinden başlayarak Romantizm akımını oluşturdu.

Romantizm, insanlarda da, toplumlarda da içinde bulunulan ortamdan mutlu olunmadığı zamanlarda ortaya çıkar. Bir insan ya da bir toplum, yaşadığı şartlardan rahatsızlık duyuyorsa, kendini var edecek bir ortam bulamıyorsa, geleceğine güvenle bakamıyorsa, içinde yaşadığı gerçek dünyadan, kendisini mutlu ve güvenli duyacağı, özlemine çektiği, kafasında yarattığı sanal bir dünyaya kaçır. İşte Romantizm budur. Özetlersek Romantizm, mutlu olunmayan "bura"nın ve "şimdi"nin gerçeklerinden, mutlu olunan sanal bir dünyaya kaçıştır. 1800'lerin başlarında olduğu gibi eğer bir toplum, mutlu olacağına inandığı, coşkuyla beklediği, gelmesi için mücadele ettiği bir düzenden, 20-30 yıl gibi çok kısa bir süre içinde Romantizm ortamına sürükleniyorsa, orada büyük bir hayal kırıklığı söz konusu demektir. Aslında Romantizm, Kapitalizme ve Burjuva toplum düzenine tarihteki ilk başkaldırı hareketidir. Doğal ki, etkin (aktif) değil, edilgin (pasif) bir başkaldırı hareketi...

Bu noktaya nasıl geldiğini kısaca gözden geçirelim:

Feodal toplum, serf adı verilen toprağa bağlı köylülerin emeği ile ayakta kalabilen bir tarım toplumdur. Serfler, karın tokluğuna, günde 10-12 saat çalıştırılabilen, toplumun en kalabalık kesimiydi. Çok küçük bir kesim olmalarına rağmen büyük topraklara sahip olan Feodal soylular, toplumun ürettiği zenginliği dolayısıyla siyasal erki ellerinde bulunduruyorlardı.

Bu iki başat sınıf yanında yeni gelişen bir kesim daha vardı: Zanaatkarlar. Herhangi bir el işinde uzmanlaşmış bu kişiler, topraksız ama özgür köylülerden ve özgürlüğünü almış köle ya da serflerden oluşuyordu. Deri işleme, saraçlık, silah yapımı, kumaş dokuma, terzilik, ayakkabı yapımı, çanak-çömlek yapımı vb. toplumun ihtiyacı olan her alanda çalışıp üreten ve geçimini emeğinin ürünlerini satarak geçinen bu kesim kentlerde toplanmışlardı. Toplumun artan ihtiyaçları, bu kesimin gittikçe büyümesine olanak sağlıyordu.

Öte yandan, zanaatkarlığın gelişmesi, üretilen ürünlerin giderek çoğalması, bu ürünleri alıp satan, böylelikle toplum içindeki dolaşımını sağlayan tüccarlığın ve tüccarların da gelişmesini sağladı. Toplum içinde giderek çoğalan ve güçlenen zanaatkarlar ve tüccarlar, daha sonra "kentsoylu (burjuva ya da burjuvazi)" olarak adlandırılan yeni bir sınıfın atalarıydılar.

Bu gelişme toplumların itici gücü oldu. Bir yandan daha çok üretmek için icatlar yapılır ve yeni teknikler geliştirilirken öte yandan üretilenleri satabilmek için kıtalararası ticaret yolları oluşturuldu. Ticaret potansiyeli olan ünlü kentleri izleyerek Asya'nın uzak köşelerine kadar uzanan Antik çağın "İpek yolu, Baharat yolu" gibi ticaret güzergahları, bu yolların en ünlüleridir. Ve yeni ticaret yolları aranması, başta Amerika kıtası olmak üzere pek çok yeni yerlerin keşfedilmesini sağladı.

Bütün bu gelişmeler, artık hatırı sayılır bir sayıya ulaşan, zenginleşen, dolayısıyla kendine güvenen, kendisinin efendisi olan, hayatını din ve öteki dünya için değil, bu dünya için yaşayan, hayattan zevk almasını bilen Burjuva sınıfının toplum içinde kültürel etkinliğine yol açtı. Bu durum, başta tüm sanat dalları olmak üzere, tüm kültürel alanlarda büyük değişikliklere neden oldu. Avrupa'da 14. yüzyılın sonlarından başlayarak 15. ve 16. yüzyılları içine alan Rönesans hareketi, birkaç yüzyıl boyunca alttan alta süregelen bu kültürel değişimin patlama noktasıdır. Rönesans, özünde bir burjuva kültür devrimidir.

Toplumun ve Burjuvazinin gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri de Feodalizmin en büyük kalelerinden biri olan Katolik Kilisesi idi. Feodal kültür ve ideolojinin odağı olan Katolik Kilisesine karşı Burjuvazi Protestanlık mezhebi içinde örgütlendi ve 16. yüzyılı kapsayan mücadeleler sonucunda Avrupa'da Katoliklik geriledi, Burjuvazinin kültür, ideoloji ve çıkarlarına uygun bir mezhep olan Protestanlık yerleşti. Reform adını alan bu mücadele sonrasında Burjuvazi, kültürden sonra dinsel cepheye de önemli kazanımlar elde etmişti.

Sıra, artık siyasal erkin (iktidarın) Aristokratlardan alınmasına gelmişti. Bu arada gelişen toplumun ihtiyaçlarının zanaatkarlıkla karşılanması mümkün değildi. Zanaatıyla geçinen birtakım kentliler, artık artan toplum ihtiyaçlarını karşılayamama durumu karşısında küçük atölyelerinde ücretli işçi çalıştırmaya başladılar. Daha sonra kapitalizmi ortaya çıkartacak bu önemli gelişme, gelişen toplumun ihtiyaçlarının gereği idi. Bu ihtiyaçla birlikte, tezgâhlarda veya daha sonra artık fabrikalarda çalıştırarak kişi bulma meselesi söz konusuydu. Feodalizmin "toprağa bağlı serflik" sistemi bu konuda sıkıntı yaratıyordu. Başta serfler olmak üzere bütün toplum kesimlerinin özgür olması, toplum içinde serbestçe dolaşabilmesi, yaşama ve çalışma yerlerini istediği gibi seçebilmesi, serbest işgücünün çoğalması açısından burjuvazinin de işine geliyordu.

Burjuvazinin Feodalizmle mücadelesinde kullandığı slogan, "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" idi. Bu üç istek, büyük toprak sahibi Feodal soylular ve Kilise dışında kalan, toplumun tüm sınıf ve tabakalarının ortak talebiydi. Bu sloganla burjuvazi, aristokratlar dışında kalan bütün sınıf ve tabakaları mücadelesinde birleştirdi ve yüzyıllar içindeki bu mücadeleden galip çıktı. Her ülkede iktidar yavaş yavaş Burjuvazinin eline geçiyordu. 1500'lerde İngiltere'de, sonra Hollanda'da, 1789 devrimiyle Fransa'da, daha sonra da hemen bütün Avrupa ülkelerinde gerek devrim gerek evrim şeklinde böyle bir oluşum, dönüşüm sağlandı.

Burjuvazinin arkasına aldığı bütün sınıf ve tabakaların beklentisi, özgür, eşitlikçi, kardeşçe, mutlu bir düzenin kurulması ve mutlu bir yaşamdı. Burjuvazi iktidara geldikten çok kısa bir süre sonra, durum böyle olmadığı anlaşıldı. Öncelikle sömürü azalmadı; hatta çoğaldı. Sömürünün yalnızca biçimi değişmişti. Önceleri bir toprak sahibinin toprağında gece gündüz boğaz tokluğuna çalışan yığınlar, bu kez bir fabrikada çok az bir ücretle (yani gene boğaz tokluğuna), 10-12 saat (yani gene gece gündüz) çalışıyordu. Üstelik pek çok şey almır-satılır bir meta durumuna gelmişti. Ahlaki değerler, insan ilişkileri giderek bozuluyordu. İnsanlar işine, emeğine, ürettiği ürüne, hatta başka insanlara, topluma vb. yabancılaşmaya başlamışlardı. Ve ufukta yeni bir devrim gözüküyordu. Gerçi 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa, yeni gelişen işçi sınıfının önderliğinde 1848 ve 1871'de iki büyük ayaklanma yaşadı. Ama bunlar, Burjuvazi tarafından bastırıldı.

İşte böyle bir ortamda oluşan büyük hayal kırıklığı, 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden başlayarak Romantizm akımını yarattı.

Romantik sanat aslında bir "kaçış" sanatıdır. Sanatçılar gerçek dünyada olan biteni değil, kendi özledikleri, ya da kafalarında yarattıkları bir dünyayı yansıtır. Olayların örgüsü, kendi arzuladıkları şekilde kurulur. Tipler, kahramanlar, gelişmeler vb. idealize edilir. Örneğin az önce size Romantik müzik örneği olarak dinlettiğim Mendelssohn'un Sözsüz Şarkı'sı, gerçek yaşamda olamayacak kadar kusursuz bir güzelliğe sahiptir. Bütün bu yönleriyle Romantizm, Gerçekçilik dışı bir anlayıştır. Ancak Romantikler, başta müzik olmak üzere tüm sanat dallarında, insanca duyguları ustalıkla ve incelikle anlatabilen bir üslup yaratmışlardır.

Şimdi başta sorduğumuz soruyu tekrarlayalım: Böylesine duygulu, güzel bir müzikten nasıl oldu da uyumsuz seslerle örülmüş, soyut bir müziğe geçildi? Bu sorunun en kısaca cevabı şudur: Kapitalizmin gelişmesi...

Kapitalizm, başlardaki serbest rekabet döneminden kısa bir sonra, tekelleri kapitalizm aşamasına geçti. Bu ikinci aşama, insanları hayal kırıklığına uğratan ve Romantizmin ortaya çıkmasına neden olan durumdan daha ağır bir yabancılaşmanın yaşanmasına neden oldu. Bu insanların toplumdan ve gelecekte daha çok ümidini kesmesini getirdi. Hele 20. yüzyılın başında Kapitalizmin yeni aşaması Emperyalizm dönemi, uluslararası gerginliğin üst boyutlara sıçramasıyla ve ardından gelen iki dünya savaşıyla insanları iyice içine kapadı, yalnızlaştırdı, eskiden beri inandıkları insani değerlerin pek çoğunu yok etti.

İdealist felsefe ve Aydınlanma filozofları bu yabancılaşma ortamına baştan beri önemli ölçüde katkıda bulundular. Felsefenin "Neyi bilebilirim" temel sorusunun cevabı, idealist felsefede son çözümlenmede, "Hiçbir şeyi bilemem. Ben ancak birtakım sanrılarla yetinebilirim." idi. Böyle bir ortamda bu bakış insanların psikolojik ve düşünsel yönlerini etkileyerek bir içine kapanma ve "yaşanan gerçek"ten kopma ve giderek soyutlaşma ortamına yol açtı.

20. yüzyıl sanatçıların temelinde yatan, "tek gerçek ben" düşüncesidir; "Benim dışımda kimseyi, hiçbir şeyi bilemem, dolayısıyla benim yaptığım gerçektir." Modernizm sanatta öyle bir ortamda gündeme gelir ki, bu düşünce temelinde "Madem ben her şeyi yaratırım, daha önceliklerden tamamen farklı bir şey yapmalıyım; ben yaratırım, anlayan anlar, anlamayan anlamaz" perspektifiyle üretilen eserler modern sanatçıları geniş kitlelerden koparı. Daha önceki çağlarda sanatçılar başkaları için bir şey yapmak, duygu ve düşüncelerini başkalarıyla paylaşmak gibi bir kaygı güderken, 20. yüzyılda bu kaygıdan tamamen uzaklaşıyor.

Estetik akımlar çeşitli toplumların, sınıfların dünyayı görüş şekilleridir. Aslında her sanatçı gerçeğin resmini, her müzikiçi gerçeğin müziğini yapar; ancak gerçeğe bakış değişiktir. Başka bir anlatımla her toplumun, her sınıfın, her kişinin gerçeği farklıdır. Hiçbir sanatçı aslında gördüğü gerçeği yapmaz, sanat yapıtlarında dile getirilen, görünen gerçeğin altında yatan gerçektir. Örneğin ilkçağda Mısır rölyeflerinde ya da Sümer, Babil, Akad eserlerinde kral daima kölelerinden, halktan çok daha büyük boyutta çiziliyordu. Çünkü onlar için

"gerçek" buydu: Kral herkesten büyüktü. Ortaçağ resimlerinde ise başta Meryem ve İsa olmak üzere hep dinsel konuların resmedildiğini görürüz. Resimlerdeki insanlar hep zayıf, solgun, üzüntülü kişilerdir. Ayrıca mekan kavramının olmadığı, perspektiften yoksun resimlerdir bunlar. Çünkü görünür gerçeğin altındaki asıl gerçek, insanların değersiz, günahkar varlıklar olduğu, ölüm sonrası dünyada mutlu olabilmek için bu dünyada acı çekmeleri gerektiğidir. Ve onlar, ayakları yere basmayan, mekansız ve zamansız dinsel bir ortamda yaşarlar. Ortaçağ sanatçıları işte bu gerçeğin resmini yapmışlardır. Yüksek müzik de aynı şekilde, dinsel konuları işliyordu.

Ne zaman ki Rönesans oldu, burjuva kültürü toplumda kendini kabul ettirdi, insan ve onun yaşamı değer kazandı. Yapılan resimlerde işte o zaman insanların yüzlerine kan geldi; İsa ve Meryem tombullaştı. Bir mekan içine konulan insanların ayakları yere bastı. Ve perspektifin resme girmesiyle, gerçekte olduğu gibi öndeki nesnelere en büyük, arkadaki nesnelere ise –uzaklıklarına göre- daha küçük gösteriliyordu.

Çünkü bu kültürü yaratan zanaatkarlar ve tüccarlar, emeğiyle para kazanan, hayatı bu dünyada da yaşamak isteyen, gelişen ve yükselen bir sınıf olarak geleceğe inançla ve güvenle bakan bir kesimdir. Onların, gördükleri ve içinde yaşadıkları gerçekle bir sorunları yoktu; bu gerçekle geliştireyorlar, zenginleşiyorlar ve mutlu oluyorlardı. Yaşamla, doğayla, toplumla ve kendileriyle barışıklılar. Onların, gördükleri gerçeğin altında başka bir gerçek aramalarına ihtiyaçları yoktu; gördüklerini olduğu gibi resmediyorlardı.

Bu dönemde müzikte de önemli değişiklikler oldu. En önemlisi, müzikte çokseslilik başladı ve gelişti. Öte yandan müzik yaşamında dindışı müzikler boy göstermeye başladı.

Bugüne geldiğimizde Kapitalist düzenin getirdiği yabancılaşmanın ve İdealist felsefenin ve bütün bunların üzerine tüy diken iki dünya savaşının yoğun etkisi altında bulunan 20. yüzyıl sanatçıların bilinç altında yatan ise, "tek gerçek: Ben" düşüncesidir; "Benim dışımda kimseyi, hiçbir şeyi bilemem, dolayısıyla benim yaptığım herşey gerçeğin ta kendisidir." Topluma ve yaşama bu gözle bakan sanatçılar, örneğin, baktığı bir doğa parçasının kendini değil, bilincinde kalan izlenimini resmedebiliyorlardı (İzlenimcilik); ya da profilden yaptığı bir portreye, rahatlıkla önden görünen bir göz konurabiliyorlardı; ya da her türlü biçimle, onu tanımayan bir duruma gelene kadar oynayabiliyor ve nesnelere doğadaki ve yaşamdaki işlevlerinden koparabiliyorlardı (Gerçeküstüçülük vb.); kimseyi ilgilendirmeyecek de olsa, kendi iç dünyasının karanlık, çapraşık, fantezi ya da zaman zaman korkunç dehşetlerinde dolaşabiliyorlardı (Dışavurumculuk); hatta nesnelere birbirinden ayırmaya yarayan resimdeki çizgi, renk, ışık, gölge gibi öğeleri, nesnelere ve onların biçimlerinden kopararak kendi başına kullanabiliyorlardı (Her türlü non-figüratif, soyut akımlar). Çünkü onların gerçeği kendileriydi. Müzikte ise (az sonra örneklerini göreceğiz) besteciler, geçmişteki her türlü ezgi, biçim, armoni ve orkestralama kurallarını kırdılar. Modern sanatçılar, yarattıkları yapıtlarla her geçen gün biraz daha başka insanlardan ve toplumdaki uzaklaşıyorlardı. Ancak onların, daha önceki çağlardaki sanatçıların tersine, başkaları için bir şey yapma kaygıları bulunmuyordu. "Ben yaparım; anlayan anlar, anlamayan anlamaz" tavrı içindeydiler. Sanatla toplum arasındaki kopuşun nedenlerini kendilerinde değil, kişilerin eğitimsizliğinde buluyorlardı. Bu durumda eski sanatçılar gibi duyguları, düşünceleri başkalarıyla paylaşmak söz konusu olmayınca, sanat yapmanın itici gücü de değişti: "daha önce yapılmadık bir şey yapma, müziğe yeni buluşlar getirme ya da başka bir anlatımla, müzik yapmaktan çok bir buluş yapma" biçimine büründü.

Şimdi bütün bu bilgiler ışığında sizin için seçtiğim 1945 (yani 2. Dünya Savaşı) sonrası müzik örneklerini dinlemeğe devam edelim: Aralarda kısa açıklamalar yapacağım.

MÜZİK DİNLETİMİ:

- **Luigi Nono – Como una ola de fuerza y luz'den "Orkestra ve Pişano Giriş" parçası** (Pişano, Orkestra ve Teyp için) (1971 – 72) İtalyan bestecisi Nono bu yapıtında bildiğimiz akustik çalgılar yanına, önceden içinde elektronik sesler kaydettiği teypi de katmış. Tam anlamıyla atonal bir yapıt. Pişanonun kullanılmasına bakın: Tam bir vurma çalgı gibi... Daha önce dinlediğimiz Mendelssohn'un pişanosuna hiç benziyor mu?

- **Bülent Arel – Stereo Elektronik Müzik 1** (1961)

İkinci Dünya Savaşı sonrası, plastik ses kayıt bandının geliştirilmesiyle ses somut bir hale geldi; kaydedilen ses kesilebilir, yapılandırılabilir, birbirine eklenebilir, üzerinde çeşitli işlemler yapılabilir somutlukta idi artık. Besteciler akustik ya da elektronik aletlerden sağladıkları sesleri, gelişmiş ses laboratuvarlarında, birçok işlemden geçirerek, o güne kadar müzikte kullanılmamış ilginç sesler elde ettiler ve bu yeni sesleri müziklerinde kullandılar. Bu yeni tür müziğe "Elektronik Müzik" adı verildi. Müziğini örnek olarak dinleteceğim bestecimiz Bülent Arel, Amerika'da uzun yıllar bu alanda çalıştı; batı üniversitelerinin elektronik müzik laboratuvarlarını kurdu ve birçok elektronik müzik yapıtı bıraktı. Elektronik Müzik çeşitli nedenlerle, artık sanat müziği alanında pek rağbet görmüyor ama özellikle bilimkurgu filmlerinde çok kullanılmaktadır.

- **Mauricio Kagel – Ludwig Van** (1969)

Arjantin'li besteci Kagel'in bir kolaj çalışması. Beethoven Trio ile Kreutzer Sonat'ın seçilmiş yerlerinin birbiri üzerine bindirilmesi...

- **Luciano BERIO - Sequenza III** (Solo kadın sesi için – 1965)

İtalyan besteci Berio, 1958 – 69 yılları arasında bazı çalgılar için, o çalgıların sınırlarını çok zorlayan, o çalgıda yapılabilecek her türlü ses çıkarma biçimini deneyen 7 tane parça yazdı. Siz bunların arasından eşiksiz soprano sesi için yazılmış olanını dinleyeceksiniz.

Anlatılacak konser ve yapıtlar:

- **2. İstanbul Müzik Festivalindeki modern pişano konseri**

- **John Cage - 4' 33"** (1968)

- **Steve REICH – Pandulum Müzik** (1968)

Amerika'lı besteci Reich'in ilginç bir müzik örneği: Açık durumdaki bir mikrofon ile ona bağlı açık bir amplifikatörün yan yana geldiğinde akroşman sonucu düdük sesine benzer bir şekilde ötmesinden yararlanılarak yapılmış bir müzik... Yukarıda uygun bir yere bağlanarak asılmış mikrofonlar, müzik başlarken verilen ilk ivme ile Amplifikatörler üzerinden bir sarkaç gibi geçiyor. Amplifikatöre en yakın olduğu noktada ses çıkarıyor. Mikrofonların her biri ayrı ses çıkardığından, başta ayrı ivmeler verildiğinden ve her bir mikrofonun salınımlarının giderek yavaşlamasından (yani başlardaki kısa seslerin yerini giderek uzayan seslerin almasından) ilginç bir ses birleşimi ortaya çıkıyor. Bakalım beğenecek misiniz?

Görüldüğü gibi 20. yüzyıl müzikte (hatta sanat dallarının tümünde) aramalar, denemeler dönemidir. Modern sanatçılar, geçmişle tüm bağlarını koparmışlardır. Her türlü kuralı reddetmiş, "yapılmaz" denen her şeyi yapmışlardır. Denilebilir ki Modernizm, kültürel olarak tarihteki en büyük "geçmiş yadsıma" hareketidir.

Doğal olarak bunun suçu sanatçıların kendinde değil, onları yabancılaştırıp, böyle bir konuma iten Kapitalist toplum düzenindedir.

Ama bütün bu aykırılıklara, aşırılıklara rağmen Modernizm, aslında Romantizmin 20. yüzyıldaki devamıdır. 19. yüzyıl Romantizminde, toplum düzenine bir karşı çıkma ve savunma mekanizması olarak geliştirilen "kaçış", 20. yüzyıl Modernizminde daha da artarak, artık "düzenden ve toplumdan (hatta insandan) kopuş" durumuna gelmiştir.

Ancak bütün bu eleştirilerimize rağmen, haklarını teslim etmek gerekir ki, Modern sanat (ve müzik), insanların sanat ve müzik yaşamına çok büyük yenilikler getirmiş, yepyeni renkler katmıştır. Belki de gelecekte Modern sanatla uğraşanlar tarihteki en gözüpük sanatçılar olarak anılacaktır. Modernlerin bize armağan ettikleri yenilikler, değişik tatlar, aykırı renkler vb. olmasaydı, müzikte ve tüm öteki sanat dallarında büyük eksiklik içinde olacaktık. İnaniyorum ki, gelecekte sanatçılar içine kapanık ve bencil tavrından sıyrılıp tekrar insana ve topluma döndüklerinde, Modernlerin deneyimlerinden, uygulamalarından, çok yararlanacaklardır.

Biliyorsunuz: Son yıllarda "Postmodern" sözcüğü giderek daha sık kullanılır oldu. Ancak bu sözcüğü pek çok kişi farklı anlamlarda kullanıyor. Bunun önemli bir nedeni, Postmodern sözcüğüyle tanımlanan birtakım yapıtların da içerik ve biçim olarak bazı farklılıklar göstermesidir. Hele bazı sanat dallarında 20 – 30 yıllık bir geçmişi olan bir akım ile ilgili kesin yargılarda bulunmak kanımca erkendir. Gene de son zamanlarda yaratılan bazı yapıtların Modernizmden ayrıldığı noktalara bakarak Postmodernizm ile ilgili bazı özellikler saptayabiliriz.

Öncelikle Modernlerin geçmişi yadsıyan, her türlü kuralı kıran, yepyeni bir dünya yaratan tavrını Postmodern yapıtlarda bulamıyoruz. Bütün sanat dallarında da rastladığımız gibi müzikte de yapıtların, geçmişte kullanılmış bilindik öğelerden kurulduğunu görüyoruz.

Yapıtlarda, Klasik, Romantik ve Modernlerde bulunan yükselişlere, alçalışlara, patlamalara tanık olmuyoruz. Postmodern yapıtlar düz, gerilimsiz, heyecansız bir çizgi izliyor.

Kimi bestecilerin bazı yapıtlarının dinsel nitelikte olduğunu görüyoruz. Ve Postmodern diyebileceğimiz bir çok yapıtın, geçmiş çağlara oranla tekdüze (monoton) kurulduğunu izliyoruz. Tekdüzelik, tarih öncesi dahil, hiçbir çağda bu denli baş tacı edilmedi.

Şimdi son kalan parçalarımızı dinleyelim:

MÜZİK DİNLETİMİ:

- **Arvo PART – Spiegel im Spiegel** (Keman – Piyano için – 1978)

Estonya'lı besteci Arvo Part'ın bir müziği...

Gördüğünüz gibi son derece yalın, inişi çıkışı olmayan, sakin bir müzik. Önceki dönemlerdeki yaratıcılık, heyecan, gerilim yok.

- **Arvo PART – An den Wassern zu Babel** (Solo, Koro ve Orkestra için – 1976-1984) Bu dinsel parçayı

baştan tanıtmamam, rahatlıkla 15. yüzyıl Motetlerinden biri sanabilirsiniz.

- **Philip GLASS – Glassworks'ten son parça: Closing** (Kapanış)

Sürekli tekrarlardan oluşan ve asıl ezgisi girmeyen eşlik partisi gibi

- **Steve REICH – Four Organs** (1970)

Küçük bir figürün sürekli tekrarından oluşan, müzikteki değişimlerin farkettilmeden yapıldığı, son derece tekdüze bir müzik.